Autor Guste Santini
Ponedjeljak, 25 Prosinac 2000 19:56

Datumi na prijelazu tisućljeća svakako spadaju u "prelomne" trenutke kad svi razmišljaju o prijeđenom ali i o dolazećem. Tko zna kako su ljudi zamišljali prijelaz iz prvog u drugo tisućljeće? Nadalje, tko je mogao zamisliti što će se sve zbiti u tisuću godina? Vjeroojatno bi čovjek iz kraja desetog stoljeća ostao zgranut i, konačno, izgubljen uslijed svih tih promjena. Kako bi se tek mi osjećali da se odjednom nađemo na kraju trećeg tisućljeća? Tko bi bio više iznenađen: naš predak ili mi pitanje je na koji nije jednostavno dati odgovor.

Uzmimo vrijeme. Nesporno je da vrijeme nije linearno. Kažu da je danas "brzina" vremena deset puta veća nego početkom stoljeća. Neznam je li to odista tako ali za mene nema spora da se život dinamizira. Osmotrimo samo transport koji je toliko zaslužan za zbližavanje i suprostavljanje ljudi. Na kraju desetog stoljeća jedra (ali ne i kormilo) i veslači bili su jedino pogonsko sredstvo. Robovi na brodovima cijeli su svoj život provodili veslajući. Isto je bilo i u Rimu. Ne bilo je i gore, jer su rimske ceste bile superiornije putevima na kraju desetog stoljeća. Poljoprivreda je uz, nastupajuće obrtništvo, bila temeljna djelatnost u Evropi. Itd. Trgovi i trgovanje su bili u zametku. Kako je danas to znamo. Ono što je bitno sastoji se u činjenici da je čovjek ovladao prirodom i napustio Zemlju, za sada, tek kao avanturu ali je pokazao što je sve moguće učiniti u jedinici vremena. U isto vreijeme ima ljudi koji još uvijek žive na prijelazu desetog u jedanaesto stoljeće. Raspon se povećava i to ne samo među zemljama već i u svakoj od zemalja.

Dinamiziraju se i opasnosti. Sve je teže kontrolirati znanstvena dostignuća iz područja prirodnih znanosti. Otkrivaju se nova rješenja, u nadi da se unaprijedi život čovjeka kao socijalnog bića, koja više nije moguće kontrolirati. **Sukobili smo se s prirodom i danas je mjenjamo; destruiramo i postajemo sami sebi temeljni neprijatelj. Postaje sporno da li smo tekuće procese destrukcije u stanju zaustaviti. Tko zna?**

U socijalnom pogledu na prijelazu u treće tisućljeće borba za profit i globalnu prevlast toliko je zaokupila čovječanstvo, posebno najrazvijenije zemlje, da se na socijalno raslojavanje i ugroženost nemoćnih, bolesnih, hendikepiranih, itd., više nitko niti ne osvrće. Svak se bori za sebe i rizik se time individualizira. Funkcija države je u razvijenom svijetu da pomogne razvoj svoje nacioanlne ekonoomije a funkcija je nerazvijenih država da slušaju. Što to učinkovitije rade to bolje za njih.

Marx je bio u krivu - kapital odnos - o kojem je pisao više ne postoji. Nestaje rad kakav je bio u njegovo vrijeme. Rad iz njegovog vremena je neučinkovit i irelevantan za kapital. Kapitalu je suprostavljen visoko kvalitetan rad ali koji je i sam rezultat investiranja (obarazovanje) i zapravo njegovi rezultati su tek prinos na uloženi kapital. Povrat od investiranja u znanje je kriterij uspješnosti i samog kapitala u obliku tehnike i tehnologije. Sve se je promjenilo. Raspodjela dohotka i bogatstva sve više ide u korist bogatim nasljednicima (rentijerima) i poduzetnicima (autorima novih kombinacija u širem smislu). Ostali primaju sve manje. Zaposleni postaju privilegirani.

Nezaposlenost će biti polako ali sigurno najveći problem u budućnosti. Pravo na rad za mnoge će biti neostvarivo. Ovo se neće događati zato što je netko zločest već zato što se rad neće moći zbog svoje inferiornosti (neadekvatnosti) uklopiti u tehnološkom pogledu. A rastuća stopa

supstitucije rada kapitalom cjelokupnu će sliku samo dramatizirati.

Socijalno društvo će se ubrzano raslojiti na zaposlene i nezaposlene, a tek potom na bogate i manje bogate odnosno siromašne. Prema tome, radi se o uspostavi više socijalnih slojeva, socijalnih grupa u kojim će vrijediti različiti zakoni. Na jednom kraju biti će materijlno osigurani (koji su u stanju pokriti svoj rizik) lojalni građani koji poštuju vlast i na drugom kraju biti će građani koji su "otpadnici" i koji žive svojim životom. Dok je to u prošlosti bio višemanje (čitaj: mnogostrukost razloga uvjetovanih općim, posebnim i pojedinačnim određenjima i uvjetima) izbor pojedinca u budućnosti će sve veći dio populacije zakonito pripadati toj "otpadničkoj" grupi kao odraz društvenog sustava. Prostitucija, alkohol, droga, bijeg u podzemlje, bijeg iz urbanih sredina, traženje nepostojećeg samo su pojavni oblici tih socijalnih skupina.

Zašto će se to događati i na temelju čega temeljim takva sumorna predviđanja? Profit, profit, i opet, profit temeljni je cilj svake investicije. Pri tome se sve podređuje tom profitu. Znakovit je primjer o neučinkovitim dogovorima kada je u pitanju zaštita ljudskog okoliša i sukladno tome sterilnim skupovima. Černobil je tek neki dan zatvoren. Koliko će ljudi patiti i koliko je sudbina određeno Černobilom. Istovremeno se dnevno razbacuju ogromna sredstva na "sve i svašta" a da to ipak nikom ne treba. Farizejski se borimo za život neke životinje ili pitice a dnevno oboljevaju i skapavaju miljuni ljudi što ne želimo vidjeti. Vidjeti znači postaviti pitanje drugima ali i sebi. To je vrlo neugodno i o tome se u pristojnom drušvu ne razgovara.

Odlutasmo a ne odgovorismo na postavljeno pitanje. Vratimo se pitanju. U vrijeme Adama Smitha (više) i Karla Marxa (nešto manje) odnos rada i kapitala bio je određen rastućim utjecajem kapitala i njemu je bio podređen rad. Kapital je bio materijalizirana sila znanja kojoj je radnik bio tek pridodat. On nije trebao biti niti je bio, posebno, kvalificiran. Što više od organske manufakture do fordizima on je postajao sve jednostavniji i time lakše dostupan kapitalu. "Rezervna armija" je održavala plaće na egziostencijalnom nivou. Kapital je bio dugoročan a rad kratkoročan (ponekad je osposobljavanje trajalo tek nekoliko dana pa i manje). Treća tehnološka revolucija ima daleko veće zahtjeve od rada. Sama tehnologija je kratkoročna i mjenja se u razdoblju od pet do sedam godina. Rad, se mora stalno prilagođavati tim sve sofisticiranijim tehnologijama što znači da je vrijeme osposobljavanja rada sve dugoročnije. Ono danas traje cijeli život. Da bi opstao moraš učiti tokom cijelog života! Diplome i doktorati zastarijevaju sve brže. Nadalje, nekadašnja dilema: što nasuprot kako proizvoditi postaje bespredmetnom. Danas je samo bitno što proizvoditi. Primjer Japana je najpoznatija ilustracija. Dok je "oponašao" dakle bavio se problemom kako proizvoditi postizao je impresivne rezultate. Danas stvari idu lošije ali njihovo izdvajanje za istraživanja i razvoj daje im šansu da im se vrati bar dio stare slave.

U tim i takvim uvjetima sve manji broj ljudi može zadovoljiti uvjete što ih nameće tehnologija i oni po "prirodi" stvari otpadaju iz procesa društvene reprodukcije i pridužuju se armiji nepotrebnih građana. Ovo je prvi i fatalni korak koji otvara put u "pakao" iz kojeg, teško je vjerovati, da li će se ikada više vratiti. Ostaju najbolji i njihov se broj, iz dana u dan, smanjuje kako se nivo nužnog znanja, iz dana u dan, povećava.

Tržište, tržište, tržište zagovaraju najrazvijeniji (u vrijeme Davida Ricarda to je bila Velika Britanija) putem MMF-a, World banka, WTO-a, Evropske unije, SAD-a, Japana, itd. Socijalno

odgovorni građani svjesni pogubnosti profitnog odnosa, na globalnom nivou - što znači uloge nerazvijenih u toj priči? - svojim demonstracijama pokušavaju poslati poruku o pogubnosti tržišta kao takvog; tržišta u kojem nema mjesta socijalnoj senzibilnosti.

I dok uništavamo prirodu istovremeno tražimo da se tržištu prepuste svekolike silnice koje će na najbolji način alocirati akumulaciju. Pri tome se zaboravlja da upravo tržište, zasnovano na kapital odnosu, ima svoju filozofiju ponašanja i nije nužno u funkciji društvene reprodukcije. Naprosto nije moguće dovoljno naglasiti koliko će tržište u narednom razdoblju otvoriti novih danas nesagledivih problema. Svaki sistem ima svoju filozofiju funkcioniranja - ekonomski također. Ali kako nas uči teorija sistema optimum ekonomskog sistema nikako ne znači i optimum društvenog sistema. Uvjek je bitno da nadsistem ima manju entropiju u odnosu na podsistem. To može značiti da podsistem može biti u neravnoteži ali su ukupni učinci pozitivniji za nadsistem. Konačno čovječanstvo u uvjetima treće tehnološke revolucije mora razmišljati kako svekoliki ljudski genij staviti u funkciju čovječanstva. Nije dovoljno, a niti prihvatljivo, da jedan dio čovječanstva ubire plodove ljudskog genija dok ostalli gube ljudsko dostojanstvo i kreću putem koji nije u skladu s ljudskim dostojanstvom.

Čitatelj će pitati pa u čemu je prezentirani tekst i naslov? Gdje je veza? Kako nisam stručnjak za ovo područje a imam ishodište u kršćanskoj filozofiji i etici to mi se problemi čine jedino rješivim ako se u većoj mjeri nego do sada okrenemo načelima kršćanstva. Ovim jasno ne isključujem i druge vjere ali osjećam i poznam, ipak, najbolje nauk kršćanstva. Naprosto svi građani Hrvatske koji su u kontaktu sa morem imaju to "instalirano" u svojim genima. Možda se meni samo čini. Neznam. Ipak neka mi čitatelj dopusti na nastavim.

Kršćanstvo shvaćeno kao ljubav i opraštanje, tako ga bar ja shvaćam, znači odgovornost prema čovjeku kao takvom. To nije odgovornost prema nekom određenom čovjeku to je odgovornost kao smisao samoga sebe i samo tim putem možemo naći sebe.

Ako ispravno tumačim Bibliju mogu ustvrditi da je Bog svog Sina jedinca poklonio čovječanstvu jer se Isus Krist rodio kao čovjek da bi - svjedočeći Boga - pomogao čovjeku. Njegov i danas aktuelan socijalni nauk zadivljuje iako je tome prošlo dvije tisuće godina. Vjerojatno su danas - Negove propovjedi ljubavi čovjeka prema čovjeku - od odlučnog značaja. Čovjek nije "nađen" i Bog žrtvuje svoga sina jedinca kako bi otkupio grijehe svijeta. Kajanje od tada postaje jedini je put u carstvo Nebesko. Iznijeto jasno pokazuje da čovjek može tražiti i naći smisao ako pogleda u "sebe" i ako otkrije što mu je činiti prema drugim ljudima. Tako slikovito Isus Krist na križu poziva odmetnike da se pokaju i da će zajedno s Njim na nebo Bogu Ocu. Jedan se pokajao a drugi nije. Dilema nevjernih ljudi - izgubljenih od sebe - ostala je netaknuta. Naće se valjda dogoditi da je Krist uzalud raspet? Nećemo valjda postati stanovnici i baštinici Danteovog devetog kruga. Nemamo pravo na izdaju Ideje jer bi to bila izdaja nas svakog posebno i svih zajedno.

Stoga, te male i velike tranzicijske genijalnosti, koje srljaju u bogatstvo per se, znače razočarenje za građane koji su čovjeka i demokraciju izabrali nakon "socijalističkog" puta. Nakon pada Berlinskog zida ništa u ovoj jadnoj i umornoj staroj Evropi nije jednako kao što je bilo. Kineski slučaj je dokaz da je moguće razvoj ostvariti mjenjajući se u vremenu. Mi smo krenuli putem destrukcije; Slovenci putem konstrukcije. Rezultati su poznati.

Vratimo se trećem mileniju. Najkraće rečeno kršćanstvo se nalazi pred novim izazovom i njegov je temeljni zadatak i odgovor na izazov da spasi čovjeka od čovjekta. Njegov je zadatak da se bori kako bi svaki čovjek mogao biti Čovjekom a ne tek neki potrošački broj. Kršćanstvo to može učiniti. Vjera je bila na strani slabih i nemoćnih a danas ima, a sutra će ih biti, mnogostruko više nego što ih je bilo jučer.

Treba jasno reći da bogati ne mogu biti sigurni bez sigurnosti ostalog "izgubljenog" dijela čovječanstva. Treba jasno reći da zaposleni sutra mogu birti nezaposleni. I konačano, bez jasnog socijalnog određenja svake države ona gubi smisao svog postojanja u demokratkom smislu i postaje "instrument vladajuće klase" kako bi to Marx rekao.

I na kraju da li je kršćanstvo "opijum naroda". Za neke mislioce koji su rješili mnogo što šta u životu - može biti. Za ljude koji nemaju ništa pa niti nadu da su nekom potrebni vjera može biti snažna podrška u istrajanju na putu traženja Čovjeka. Binarna odluka, pa temeljem toga, i binarni odgovor znači olako simplificiranje problema pred kojim se nalazimo.